

בבית המשפט העליון בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

[27.2.90]

ע"א 157/88

לפני השופטים ד' לוין, ג' בד, ש' אלוני

1. אגד אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ

נגד

1. יהודה מירון

2. צבי ערד

ערעור על פסק-דין של בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו (השופט י' זפט) מיום 31.1.88 בת"א 2541/87.

א' ברימר - בשם המערערות ;

א' שוטלנד, מ' קליין - בשם המשיבים.

פסק – דין

השופט ש' אלוני :

1. זהו ערעור על פסק-דין של בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו (כבוד השופט י' זפט), אשר דחה את תובענות המערערות (שנדונו במאוחד) כנגד המשיבים.

תובענות אלה - עילתן התבססה על תקנה 14(א)(4) לתקנות המערערות, בה נקבעה חובתו של חבר במערערות –

"לא להתעסק במשך 3 שנים מיום פקיעת חברותו באגודה לא במישרין ולא בעקיפין לא בעצמו ולא על ידי אחרים ולא בשותפות עם אחרים ולא בשרות אחרים ולא באופן אחר בכל עבודה, פעולה או עסק במקצועות של הובלת נוסעים, בהוראת נהיגה, בהוראת דרך, בהובלת תיירים, בסוכנות לתיירות, במסעדות, בהובלת משאות וחבילות, בתיקון מכוניות, בחלקי חילוף בדלק, ומבחנים של רכב".

המשיבים היו חברים במערערות שנים רבות ופרשו ממנה עוד בטרם הגיעם לגיל פרישה.

אין חולק על כך, שלאחר פרישתם החלו המשיבים לעבוד בחברת א.ח.י.ס טורס בע"מ (להלן - טורס), שלכאורה עיסוקה מהווה תחרות במערערות.

עתירת המערערות הייתה לצו-מניעה קבוע, האוסר על המשיבים פעילות במסגרת טורס או כל פעילות מתחרה אחרת, העומדת בסתירה לתקנה האמורה.

יצוין, כי עם פרישתם נטלו המשיבים על עצמם, בהסכם, ציות להוראות התקנות האמורות.

2. שניים הם הטעמים ביסוד דחייתן של התובענות :

הטעם הראשון - עניינו הגבלת חופש העיסוק.

לאחר בחינת הפסיקה הנוגעת לכך והתאמתה לעובדות המקרה, מגיע השופט המלומד לכלל מסקנה, כי תקנה זו, על ההגבלה הכלולה בה, סותרת את תקנת הציבור, ועל-כן אין לקיימה.

הטעם השני נעוץ בהוראה אחרת, המצויה בסיפא של התקנה האמורה, הקובע, כי "במקרה שהחבר הצטרף לאגודה שהיא קיימת לפחות שלוש שנים לפני פקיעת חברותו" לא תחול ההגבלה.

אין חולק על כך, שטורס קיימת לפחות שלוש שנים לפני פקיעת חברותם של המשיבים. כל כולה של המחלוקת בעניין זה מתמקדת במשמעות התיבה "אגודה": המערער טוענת, כי כוונת הכתוב לאגודה שיתופית בלבד, ואילו המשיבים גורסים, כי הכוונה רחבה, והריהי מתפרשת אל כל התאגדות שהיא. בית המשפט קמא העדיף את גישת המשיבים.

3. ברי לכול, שאם מתקבלת עמדת המשיבים לעניין תחולת הסיפא של התקנה, שאז אין קיום לאיסור המגביל; לפיכך ראוייה שאלה זו שתתברר תחילה.

אקדים ואומר, כי בעניין זה מקובלת עלי התוצאה אליה הגיע השופט המלומד של בית המשפט קמא.

מסקנה זו עומדת על מכונה הן בבדיקת ההוראה לגופה ולתוכנה והן על-פי אמות מידה מילוניות.

4. לנגד עיני מנסח ההגבלה ניצבה, מן הסתם, האפשרות, שחבר פורש ינסה לעקוף את האיסור על-ידי יצירתו של גוף משפטי כלשהו, או על-ידי הצטרפות לגוף שזה עתה נוסד.

מאידך גיסא, התכוונה המערערת בהוראת הסיפא להוציא מתחולת ההגבלה פעילות במסגרתו של גוף "ותיק" כלשהו, שהצטרפות חבר פורש אליו לא תעלה ולא תוריד, אפילו אותו גוף עוסק בפעילות המתחרה במערערת.

נראה בעליל, כי הגיונה של ההוראה נעוץ בהנחה, שכשמדובר בגוף הקיים זמן ניכר לפני פרישת החבר, לא צפויה סכנה מוחשית שהצטרפותו תפגע במערערת; בנסיבות כאלה אין כל זיקה בין הפרישה לבין עובדת קיומו ופעילותו של אותו גוף.

אכן סבור אני, כי ניסוחו של הסיפא נותן ביטוי להבחנה האמורה. הבחנה זו אין בה כל היגיון אם תתפרש התקנה על דרך הצמצום, כגרסת המערערת: אם הצטרפות לאגודה שיתופית "ותיקה" אין בה כדי פגיעה במערערת, עד כדי כך שבטל הצורך בקיומה של הגבלת עיסוק, מה הטעם בהשארותו של האיסור לגבי גוף "ותיק" אחר, שאינו מאוגד כאגודה שיתופית?

5. גם מבחינת המשמעות המילונית אין ממש בטענת המערערת. במילון של א' אבן-שושן, המלון החדש (קרי-ספר, תשכ"ט), מוגדרת "אגודה", בין השאר כ"חברה של בני אדם שהתאגדו לשם מטרה משותפת, קבוצה, חבורה...". כדוגמה מובאות "אגודה מקצועית" ו"אגודה שיתופית" (הגדרות דומות מצויות גם במילון של י' כנעני, אוצר הלשון העברית (מסדה, תש"ך) וגם במילון של י' גור, מלון עברי (דביר, מהדורה 7, תש"ו).

ברור מהגדרה זו, כי השימוש בתיבה "אגודה", כשלעצמו, אינו יכול ללמד על כוונה מצומצמת, כגרסת המערערת, מה עוד שכוונה כזאת אף אינה עולה מן ההקשר בו מופיעה התיבה.

חשד מתגבש ללבי, שעניין לנו בניסוח מיושן וארכאי, שהיה מותאם ומתאים לזמנו, וכי כיום לא היה המנסח מהסס להמיר תיבה זו במונח החדש יותר של "תאגיד" (שאף הוא נגזר משורש "אגד"). חיזוק לחשד זה נמצא בהוראה תקנונית אחרת, המתייחסת למשלוח "התראות נוטריוניות" – מכשיר משפטי שאליבא דכולי עלמא איבד את חיותו מזה זמן רב.

6. באותו הקשר מעלה המערערת טענה, המיועדת לתת הסבר לגרסתה הפרשנית, דהיינו, שמנסח התקנה נתכוון לפטור מתחולת האיסור המגביל רק אגודות שיתופיות, בהיות אלה מסונפות לאותו גוף מרכזי אליו מסונפת המערערת.

גם טענה זו אינה מקובלת עלי.

ממה נפשך: אם מבקשת המערערת להגן על עצמה על פעילותה מפני תחרות, העלולה להתבצע על-ידי הצטרפותו של חבר פורש אל אגודה אחרת, מה לה כי תוותר על הגנה זו ותיטיב עם אגודה שיתופית אחרת, שחרף היותה אגודה - אחות הריהי מהווה או עלולה להוות גורם תחרותי. מאידך גיסא, אם אין לא איכפת לה למערערת,

שאגודה שיתופית "ותיקה" אחרת תתחרה בה, מדוע להטיל עליה מלכתחילה הגבלה זו, הכלולה ברישא של הסעיף?

פירוש כזה ינתק לחלוטין את הוראת הסיפא מכל רעיון הגיוני, שמן הסתם היה בבסיסו. על כל אלה יש להוסיף ולומר, כי אפילו נגיע לכלל מסקנה, כי לפנינו ניסוח דו-משמעי הסובל פרשנות כפולה, שומה עלינו להפעיל את העיקרון, הקובע כי גרסתו של המנסח היא הנחותה.

7. משהגעתי לכלל מסקנה, כי בענייננו יש ויש תחולה לסיפא של התקנה, הרי ברור שדין הערעור להידחות, תהיה אשר תהיה דעתנו לעניין תחולתם של העקרונות הנוגעים להגבלת חופש העיסוק, ולעניין מסקנתו של בית המשפט קמא, לפיה האיסור האמור אינו מתיישב עם תקנת הציבור.

יחד עם זאת, נוכח חשיבות השאלה ומתוך כבוד לבית המשפט קמא ולבאי-כוח הצדדים שהרחיבו טיעוניהם גם בעניין זה, סבור אני, כי יש מקום לדון גם בהיבט זה של המחלוקת, אך ארשה לעצמי לעשות זאת על דרך הקיצור.

8. שני עקרונות כרוכים בסוגיה זו, לאמור:

"...עקרון חופש ההתקשרות בחוזים מזה ועקרון חופש העיסוק מזה. העיקרון הראשון שואף לתת הכרה נרחבת לחוזים שנכרתו כדת וכדין ולאכיפתן של ההתחייבויות הכלולות בהם...עקרון חופש העיסוק, לעומת זאת, שואף לשמור על חופש הבחירה של כל אדם כראות עיניו במה יעסוק, כל עוד אין עיסוק זה נוגד את החוק" (ע"א 618/85, בעמ' 349).

השאלה המתעוררת נוכח ה"תחרות" בין שני עקרונות אלה היא:

"...אימתי פוסלים התחייבות חוזית, שנטל על עצמו אדם מרצונו החופשי, שלא לעסוק בפעילות מתחרה (לזו של הצד האחר לחוזה) במשך תקופה מוגדרת" (שם).

בעקבות הפסיקה האנגלית, נקבע גם בפסיקתנו, כי לעניין הגבלת חופש העיסוק ניתן להבחין בין שני סוגי מקרים: א. הגבלה הבאה במסגרת מכירתו של עסק, לרבות מכירת מוניטין; ב. הגבלה ביחסי עובד ומעביד.

במסגרתה של הבחנה זו ניכרת נטיית הפסיקה "יותר לקיים התחייבויות להגבלת חופש העיסוק בין שותפים בשותפות מאשר בין עובד ומעביד" (ע"א 127/62, בעמ' 2345).

בנוסף, קיימים מקרי הגבלה, שלא ניתן לשייכם לאחר מסוגים אלה, ועל-כן לא איחרה לבוא המסקנה, כי הבחנה קטגורית זו אינה כורח המציאות בדיון הנוגע להגבלת חופש העיסוק. כך קבע השופט בייסקי בע"א 369/74, בעמ' 797, לאמור:

"נמצא כי בבוא בית-המשפט לבחון אם סביר הוא התנאי המגביל את חופש העיסוק והוגן לגבי הצדדים והציבור כולו, אין הוא בהכרח חייב לסווגו לאחת משתי הקבוצות הנזכרות: של יחסי עובד ומעביד מחד וחווה למכירת עסק על המוניטין שלו מאידך. המבחנים הם בעיקר לאור אופי הגבלה, היקפה, הזכויות הקנייניות עליהן היא באה להגן, תחום וזמן תחולתה, אם נועדה ההגבלה להגן על סודות מקצועיים או מסחריים אשר נרכשו עקב היחסים המשותפים בין בעלי-הדין, וכדומה שיקולים העשויים ללמד אם בנסיבות המקרה המסוים עשוי צד אחד להפיק הנאה יתירה מבלי שיהיה זכאי לכך מבחינת היחסים החוזיים שביניהם מבחינה כוללת - שאז יפסל התנאי".

בע"א 127/62 הנ"ל עמדה במרכז המחלוקת תקנה הכלולה בתקנות של אגודה שיתופית, ובהתייחסו אל ההבחנה האמורה, אומר השופט (כתוארו אז) לנדוי, בעמ' 2345:

"אינני רואה תועלת רבה בניסיון להשוות את מעמד החבר באגודה שיתופית עם מעמדו של שותף בשותפות או של עובד".

גם בע"א 618/85, בעמ' 349, הגיעה המשנה לנשיא בן-פורת לכלל מסקנה, כי –

"...החלוקה האמורה (של מכירת עסק או מוניטין מזה ושל התחרות עובד במעבידו

מזה) ודאי שאינה ממצה, כגון, כאשר מדובר בחבר באגודה שיתופית, אשר בתקנותיה

קיימת הגבלה כזאת. כפי שנקבע בע"א 127/62, בעמ' 2345, שונה מעמדו של חבר

באגודה כזאת הן משותף בשותפות והן מזה של עובד".

לפיכך נפנתה המשנה לנשיא לבחון את המקרה שהיה לפניו על-פי העקרונות שהותוו בע"א 369/74.

9. בעקבות סקירת הפסיקה העוסקת ביישומם של העקרונות האמורים הלכה למעשה, נראה, כי בתוך

השיקולים המדריכים את בית המשפט הדין בכך יש להדגיש את זה, הנוגע להיקף הפגיעה, כתוצאה

מהפעלת סעיף ההגבלה. ככל שאתה חוזר ובוחן את פסקי הדין הנוגעים לענייננו, בולטת חשיבותו של

שיקול זה, בצד השיקולים האחרים.

בע"א 4/74 הייתה אמנם ההגבלה לזמן בלתי מוגבל, אך צוינה, בהדגשה, בעמ' 721, העובדה, "שהגבלת עיסוקו

של המערער לאחר הפרישה התייחסה לאזור מוגבל שחפץ את האינטרסים של המשיבה...".

הרעיון הגלום בהדגשה זו הוא, כי ההגבלה אינה שוללת החלטית את מקור הפרנסה.

בע"א 566/77 אישר בית-משפט זה הגבלה לשלוש שנים, החלה על כל תחומי המדינה (ובכך זהה היא להגבלה

הנדונה כאן), אך הוסיף וציין את העובדה, כי האיסור מגביל את הזכות לעיסוק "במגזר כלכלי מצומצם למדי",

ועל-כן "אינה מוציאה את מי שחייב לקיימה ממעגל המשתכרים לפרנסתם..." (שם, בעמ' 147).

בע"א 618/85 הני"ל אושרה הגבלה למשך שלוש שנים, אך צוינו, בעמ' 350, שתי עובדות, שיש בהן כדי להקהות

את חומרתו של האיסור :

א) "...מדובר בתחום גיאוגרפי מצומצם למדי..." ;

ב) "...ההגבלה מתייחסת לעיסוק במגזר כלכלי מצומצם למדי...".

בע"א 369/74, בו הגיע בית המשפט למסקנה הפוסלת את האיסור המגביל, הודגשה העובדה, שמדובר היה

במקצוע אותו רכש האיש "וממנו הוא מתפרנס" (שם, בעמ' 799).

דומה, שככל שנחפש לא יעלה בידינו למצוא מקרה, בו אושרה הגבלה לתקופת זמן ניכרת ובתחום גיאוגרפי רחב,

שכתוצאה ממנה לא יוכל אדם לעסוק במקצוע האחד והיחיד שיש לו.

ואכן זוהי התוצאה בענייננו.

המשיבים עסקו בתקופה הארוכה של חברותם במעוררת בעבודת נהיגה, וזהו מקצועם היחיד. ההגבלה שאותה

מבקשת המערער להטיל עליהם מיועדת למנוע מהם כל עיסוק בנהיגה למשך תקופה של שלוש שנים, זאת נוסף

על הגבלתם של עיסוקים נוספים ורחבים - כאלה הקשורים לנהיגה וכאלה שאף מנותקים ממנה.

הגבלה מקפת שכזאת, המשתרעת על פני תחומי עיסוק כה רבים, אינה מתיישבת עם תקנת הציבור, ועל-כן אין

לקיימה.

מכל אחד מן הטעמים האמורים דין הערעור להידחות. אני מציע להטיל על המערער הוצאות בסכום של 5,000

ש"ח בהצמדה מהיום.

השופט ד' לוי : אני מסכים.

השופט ג' בך : אני מסכים.

הוחלט כאמור בפסק-דינו של השופט אלוני.

ניתן היום, ב' באדר תש"ן (27.2.90).